

Bediüzzaman'ın cihad anlayışı, silahlı mücadele değildir

Bildiğiniz üzere, Bediüzzaman Said Nursî'nin düşüncelerini, İslâmî düşünürler kesiminde en önde gelen fikir birikimlerinden biri sayıyorum. Öncelikle, Bediüzzaman'ın fikirleriyle birlikte gelen derin insan hürmetini görmemek mümkün değildir. Bazı kişilerin İslâma bağlılıklarını silâha sarılmakla gösterdikleri bir anda, özellikle bu niteliğin altını devamlı olarak çizmemiz yerinde olacaktır.

Ölüm korkusuna dayanarak yapılan İslâmî eylem bâtıldır. Yapanlar Allah önünde mes'uldür.

Bediüzzaman'ın hayat hikâyesini, sosyolojiden ilham alan bir çerçeve içine yerleştirmeye çalıştığım günlerde, bir ara araştırmalarımı basmayı vaad etmiş bulunan New York Eyalet Üniversitesiyle anlaşma üzerinde konuşmamız gerekmişti. Eyalet Üniversitesi basımevini aradığımda kitabın ne gibi bir başlıkla neşredileceğini sormuşlardı. Konunun genişliğine işaret ederek, "Türkiye'de Din ve Sosyal Değişme" başlığını teklif ettim. Telefon hattının diğer ucundaki kişinin sanki yüz hatlarının değiştiğini görüyordum gibiydim. "Başlığa Sufilikle ilgili bir şey ilâve edemez misiniz? Kitabın satış imkânlarını bu şekilde çoğaltabiliriz."

Gerçekten birkaç yıldan beri ABD'de tasavvufa karşı geniş bir ilgi görülüyordu. Ciddî tavırların yanında bu ilgiyi körükleyen etkiler arasında bir "egzotizm" in, Doğunun rengârenk olarak kültürünü etkiliyordu. Çoğu zaman ilginin merkezi bu oluyordu. Aklıma birdenbire Bediüzzaman'ın yazılarından hatırladığım bir bölüm geldi: "Bir babanın oğluna nasihatları arasında, etrafında gördükleri arasında renkli balonların çekiciliğine aldanmamak." Hemen teklifi reddettim.

Bu anıyı hem Bediüzzaman'ın düşüncelerini inceleyebileceğimiz, toparlayıcı, teksif edici bir nokta ve hem de Doğu-Batı ilişkileri bakımından önemli bulduğum için sunuyorum. Ayrıca sözlerimin tasavvufa karşı yönelmediğini, Bediüzzaman'ın da yazılarında derin tasavvufî kavramların izinin görüldüğünü belirtmek isterim. Anlatmak istediğim Bediüzzaman'ın dış görünüşle, "öz" arasındaki farka işaret eden sözleridir.

Bediüzzaman ciddî konular üzerine eğilen, ciddî bir insandır. Fakat bunun yanında sosyal değişimin beraberinde getirdiği sorunları derinlemesine, "balon"ların cazibesine kapılmadan ve sorunların özüne giderek inceleyen bir kişiydi. Bunu, üzerinde durduğu konuların çeşitliliğinde de görebiliriz. Toplum yapısı açısından bize anlattıklarını aslında iki seviye ya da eksenle toplayabiliriz.

Said Nursî bir bakımdan toplum araştırmacılarının "mikro yapılar" başlığı altında inceledikleri hadiseler üzerinde durmuş, diğer taraftan da, daha geniş kapsamlı toplumsal süreçlerin etkilerini araştırmıştır. Özelliği, İslâmın her iki alanda ayrı işlevlerini, fonksiyonlarını anlaması olmuştur. Bu iki katlı yaklaşımı da Osmanlı İmparatorluğundan beri Türkiye'nin geçirdiği değişim açısından incelemiştir.

“Mikro yapılar” dediğim zaman aklıma gelen aile ilişkileri, mahalle içindeki insanların birbirleriyle olan bağları, topluluğu bürokratik bir makina olarak değil, fakat insan unsurunun önemli bir yeri olan bir toplumsal ilişkiler bütünü kastediyorum. Osmanlı kültürü, insanların ilişkilerini İslâmî bir çerçeve içine yerleştirmiş, insânî değerlerin ortaya çıkarılmasına yarayacak, kendine özgü kurumları yerleştirmiştir. Bediüzzaman’ın derin kaygılarının başında bu yapıların Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşması esnasında aldığı yaralar geliyordu. İlginç olan aile içindeki değişimin beraberinde getirdiği boşluk hissinin genellikle Türkiye’de düşünürlerce anlaşılması, fakat bunun İslâmî öğelerin zayıflamasına bağlanmamış olmasıydı.

“Yaprak Dökümü” Reşat Nuri Güntekin’in 1930’larda yazdığı ilginç edebî eser, sorunun anlaşıldığını gösterir. Fakat sorunun ne gibi bir boşluktan ileri geldiği yazarın ilgisini çekmemiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin, toplumsal yapımızı pekiştirmek açısından önemli başarıları olduğunu inkâr etmek mümkün değildir. Fakat, Cumhuriyet “büyük” olarak niteleyebileceğimiz konular üzerinde durmuştur. Örneğin siyasî rejimin niteliği, milliyetçilik ilkesi, Türkiye’nin kalkınması gibi. Oysa insanları, insan yapan, yalnız büyük davalara katılmaları değildir. Çoğunluk için, “gündelik hayat” adını verebileceğimiz bir yaşam kesimi bu davalar kadar ciddî sorunlar yaratır. Ebeveynin çocuklarla ilişkisi, akrabalarla ilişkiler, kimlerin davranış modeli olarak seçileceği, dostluk bağlarının kurulmasına yardım edecek yerleşmiş âdetler, yardımlaşma ve dayanışmanın nasıl tertipleneceği.

Cumhuriyet rejimi bu konuları ön plana almamıştır. Bundan dolayı gündelik ilişkileri çevreleyen İslâmî değerler, zımnen de olsa, günlük hayata hâkim olmuştur. Fakat en önemli sorun, yerleşmiş ilişkilerde değişen dünya ile değişme zaruretinin baş göstermiş olmasıdır. Yirminci yüzyıla girdiği andan itibaren okuryazar seviyesinin yükselmesi, daha çok kişinin topluluğa aktif olarak girmesi, girmeleriyle birlikte taleplerinin yükselmesi konuya bir kitle problemi olarak bakılmasını zorunlu kılmıştı.

Bediüzzaman’ın bize sunduğu hal çaresi, İslâmî inançların hem gündelik hayatla ilişkisi olduğunun anlaşılmasına ve hem de İslâmın bunu bir kitle problemi olarak çözülmesine elverişli olduğunun belirtilmesine bağlıdır. İslâmın değerleri, gündelik hayata bir düzenleme getirmekte, fakat aynı zamanda da insanları, modern geniş kitleleri birbirlerine bağlamayı sağlamaktadır. Bu bağ Bediüzzaman’ın namaz üzerindeki görüşlerinden birinde de ortaya çıkmaktadır. Said Nursî’ye göre namaz, yalnız insanların imanlarının ifadesi değil, aynı zamanda binlerce kişinin aynı yönelimi gerçekleştirmelerinin, bir birlik ve beraberliğin ifadesidir. İşte bu noktada Bediüzzaman toplum bilimcilerinin “mikro” olarak tavsif ettikleri kolektif birçok insanı bir birlik haline getiren yapılar hakkında önemli görüşlerle karşımıza çıkıyor.

Bediüzzaman’ın toplumla ilgili görüşlerinin bir kısmını gözlerimizin önüne böylece sermiş olabileceğimizi ümit ediyorum. Fakat bunun dışında İslâmî bir konumda Bediüzzaman’ın katkıları imanının niteliği ile de ilgilidir. Yüzyılımızda yapılması gereken çalışmalardan biri, Said Nursî’ye göre, şimdiye kadar İslâmın aslî mânâsında, “kendini teslim etme” şeklinde anlayanların, ilâveten İslâmı, “anlama”ları zenginliklerinden istifade etmeleridir. Bunu Bediüzzaman yazılarının bir çok yerinde ifade etmektedir.

Bu görüş de zamanımız insanının dünyasını “izah”la anlamak isteğinin bir ifadesidir. İslâmın özelliklerinden biri bu “izah”ın katı bir biçim almaması, her dindar insanın vereceği izahın, birçok yaklaşım arasında yaklaşımlardan biri olduğunu kabul etmesidir. Bu da müminler arasında konuşma, tartışma ve bir ortak görüşe varmak üzere “cehd” etmelerine bağlıdır. Birçok Batılının, bugünlerde “Cihad”ı silahlı bir mücadele olarak gördüğü bir ortamda, sanırım ki, Bediüzzaman’ın “cihad” anlayışını bu şekilde aktarmam yanlış olmayacaktır.

Bediüzzaman’ın bütün bu katkılarından, İslâmî ilimleri, gerçek bir insânî yükselme ilmi olarak gördüğü ve bize bu birikimi sunduğu sonucuna varıyorum. Beni baştan itibaren, Bediüzzaman’ın fikirlerini toplumsal ve insânî açıdan yeni, kendine has ve üzerinde mutlaka durulması gereken bir küme olarak takdim eden Cemil Meriç’in yanılmadığını, kendisine olan mânevî borcumu burada bir daha ifade etmek isterim.

Prof. Dr. Şerif Mardin

Yazar Hakkında: 1927’de İstanbul’da doğdu. 1948’de ABD’nin California eyaletindeki Stanford Üniversitesini bitirdi.

Mütefekkir Cemil Meriç'in tavsiyesi üzerine Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk üzerinde sosyolojik çalışma ve araştırma yaparak bu eserini 1989 Aralık ayında Amerika'da yayınladı.